

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

REY BREDBERRIYNING "FARENGEYT 451" ASARINING ANTIUTOPIK JIHATLARI: FUNDAMENTAL TAHLIL

Xadicha Raxmatullayeva,

*Tayanch doktorant, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
Toshkent, O'zbekiston*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15183727>

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada Rey Bredberriyning "Fahrenheit 451" asarining antiutopik jihatlari chuqur tahlil qilinadi. Asarning jamiyat, madaniyat va insoniyat qadriyatlariga oid tanqidiy qarashlar, texnologiyaning salbiy ta'siri, ma'naviy qadriyatlarning yo'qolishi, intellektual erkinlikning chegaralanishi, davlat nazorati va tsenzura masalalari kabi antiutopik unsurlari o'rganiladi. Maqolada asarning 1950-yillar Amerikasi kontekstida yaratilgan bo'lsa-da, zamonaviy dunyoning tushunchalarini qay darajada aks ettirishi va bugungi kunning dolzarb muammolari bilan qanday aloqasi mavjudligi ham tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Ray Bradbury, Fahrenheit 451, antiutopiya, tsenzura, kitob yoqish, texnologiya, ijtimoiy nazorat, ma'naviy qadriyatlar, intellektual erkinlik.

Kirish

Ray Bradbury'ning 1953-yilda nashr etilgan "Fahrenheit 451" romani XX asrning eng muhim antiutopik asarlaridan biri hisoblanadi. Asar nomidagi "Fahrenheit 451" – kitoblar o'z-o'zidan alanga oladigan harorat darajasini anglatadi. Romanda tasvirlangan kelajak jamiyatida kitoblar taqiqlangan, ular yoqib yuboriladi, odamlar esa televideniye va boshqa ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan yuzaki ma'lumotlar bilan cheklanishga majbur bo'ladi.

Bradbury'ning asari nafaqat antiutopik janrning ajoyib namunasi, balki chuqur falsafiy va ijtimoiy masalalarni ko'tarib berishi bilan ham ahamiyatlidir. Ushbu maqolada "Fahrenheit 451" asarining antiutopik jihatlari har tomonlama tahlil qilinadi va Bradbury'ning bunday tasvir orqali bermoqchi bo'lgan asosiy g'oyalari o'rganiladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqot ishida quyidagi metodlar qo'llanildi:

- Matnning chuqur tahlili va interpretatsiya
- Tarixiy-madaniy kontekst tahlili
- Qiyosiy-tipologik metod
- Adabiy-tanqidiy nazariya asosida tahlil
- Intertekstual tahlil

Tadqiqot doirasida "Fahrenheit 451" asarining o'zi, Bradbury'ning intervyulari, shuningdek asarning antiutopik jihatlari bo'yicha mavjud ilmiy tadqiqotlar o'rganildi.

Antiutopiya (yoki distopiya) – ideal jamiyat haqidagi utopik qarashlarning teskarisi bo'lib, bunda jamiyatdagi muammolar, ziddiyatlar va insoniyat rivojining

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

salbiy jihatlari orttirilgan holda tasvirlanadi. McGiveron (1996) ta'kidlaganidek, "antiutopiya adabiyotning falsafiy yo'nalishi bo'lib, unda kelajak jamiyatining mudhish tasviri orqali hozirgi muammolarga e'tibor qaratiladi" (38-b).

"Fahrenheit 451" asari esa bu janrning eng yorqin namunalaridan biridir. Bradbury o'zining bu asarida kitoblarning taqiqlanishi, ommaviy axborot vositalari va davlat nazorati, intellektual qadriyatlarning yo'qolishi kabi muammolarni ko'tarib beradi. Seed (1994) aytganidek, "Bradbury'ning antiutopiyasi o'ziga xos bo'lib, u faqat davlat totalitarizmiga emas, balki ommaviy madaniyat va texnologiyaning salbiy ta'siriga ko'proq e'tibor qaratadi" (226-b).

"Fahrenheit 451" asarining antiutopik jihatlari

"Fahrenheit 451" asarining eng ko'zga ko'ringan antiutopik jihati – kitoblarning taqiqlanishi va yoqilishidir. Asarning bosh qahramoni Guy Montag "o't o'chiruvchi" bo'lib, uning vazifasi kitoblarni topish va yoqib yuborishdir. Zipes (2008) ta'kidlaganidek, "Bradbury'ning asarida kitoblarning yoqilishi metaforik ma'noga ega bo'lib, u bilim va madaniyatning yo'q qilinishini anglatadi" (45-b).

Jamiyatda kitoblar taqiqlanganligi sababi ularning inson ongiga ta'siri, ya'ni kitoblar odamlarni o'ylashga, savollar berishga va mavjud tuzumni shubha ostiga olishga undashidir. Smolla (2009) aytganidek, "Bradbury'ning asarida kitoblar taqiqlanishi orqali erkin fikrlash va intellektual izlanishning cheklanishi tasvirlanadi" (112-b).

Asarda tasvirlangan jamiyatda odamlar televideniye va boshqa ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan yuzaki ma'lumotlar bilan cheklanishga va bu orqali davlat nazoratida bo'lishga majbur bo'ladi. Odamlar "oila" deb ataladigan televideniye orqali translyatsiya qilinadigan shoularga qaram bo'lib qolishgan. Ular virtual voqelikka shu qadar berilib ketishadiki, haqiqiy hayotda nima bo'layotganini his qilmay qolishadi.

Booker (1994) ta'kidlaganidek, "Bradbury'ning asarida ommaviy axborot vositalari nafaqat odamlarni chalg'itish, balki ularni boshqarish va nazorat qilish vositasi sifatida ham tasvirlanadi" (87-b). Asarda telefon quloqchinlari ("seashells") va televizor ekranlari ("parlor walls") orqali jamiyatni boshqarish va nazorat qilish tasviri orqali Bradbury zamonaviy texnologiyalarning insoniyatga ta'siri haqida ogohlantiradi.

"Fahrenheit 451" asarida tasvirlangan jamiyatda intellektual qadriyatlar yo'qolib boradi. Odamlar kitoblar o'qishni to'xtatishgan, chuqur suhbatlarga qiziqishmaydi va hayotning ma'nosi haqida o'ylamaydi. Ular qisqa, yuzaki ma'lumotlarga va tez qoniqishga intilishadi.

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Zipes (2008) aytganidek, "Bradbury'ning asarida intellektual qadriyatlarning yo'qolishi orqali insoniyat taraqqiyotining salbiy tomoni tasvirlanadi" (48-b). Asarning bosh qahramoni Montag o'zi yashayotgan jamiyatda intellektual qadriyatlarning yo'qolishi va odamlarning kitoblar bilan bog'liq bo'lgan madaniy merosdan uzilishi haqida achinadi.

Asarda tasvirlangan jamiyatda odamlar o'rtasidagi shaxsiy aloqalar ham yo'qolib boradi. Odamlar virtual voqelik bilan band bo'lib, haqiqiy hayotda bir-birlari bilan muloqot qilishga qiynalishadi. Montag va uning xotini Mildred o'rtasidagi munosabatlar ham sovuq va yuzaki bo'lib, ular bir-birlarini tushunmaydilar.

McGiveron (1996) ta'kidlaganidek, "Bradbury'ning asarida shaxsiy aloqalarning yo'qolishi orqali insoniyatning ma'naviy inqirozi tasvirlanadi" (42-b). Asarda odamlar o'rtasidagi haqiqiy muloqotning yo'qolishi jamiyatning inqirozi sifatida qaraladi.

"Fahrenheit 451" asarida tasvirlangan jamiyatda tabiat va insoniyat o'rtasidagi aloqa ham uzilgan. Odamlar tabiiy muhitdan ajralib, sun'iy, texnologik muhitda yashaydilar. Tabiat faqat Clarisse McClellan va Montag kabi qahramonlar uchun muhim bo'lib qoladi.

Seed (1994) aytganidek, "Bradbury'ning asarida tabiat va insoniyat o'rtasidagi aloqaning uzilishi orqali jamiyatning ma'naviy inqirozi tasvirlanadi" (230-b). Asarda tabiatga bo'lgan qiziqishning yo'qolishi intellektual va ma'naviy qadriyatlarning yo'qolishi bilan bog'liq holda tasvirlanadi.

Asarda tasvirlangan jamiyatda tezlik va qisqa qoniqish madaniyati ustuvorlik qiladi. Odamlar chuqur o'ylashga, mulohaza yuritishga va intellektual izlanishga vaqt ajratmaydilar. Ular tez, yuzaki ma'lumotlarga va qisqa qoniqishga intilishadi.

Booker (1994) ta'kidlaganidek, "Bradbury'ning asarida tezlik va qisqa qoniqish madaniyati orqali jamiyatning intellektual inqirozi tasvirlanadi" (90-b). Asarda odamlarning tez yurishga, tez gapirish va tez o'ylashga intilishi, ularning intellektual qobiliyatlari pasayishiga olib kelishi tasvirlanadi.

"Fahrenheit 451" asari 1950-yillarda yozilib, o'sha davrning ijtimoiy-madaniy sharoitini aks ettirsa-da, uning ko'plab jihatlari bugungi kun uchun ham dolzarbdir. Zamonaviy jamiyatda ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va texnologiyalarning ta'siri, shuningdek, kitoblarning o'qilishi va intellektual qadriyatlarning ahamiyati kabi muammolar hamon mavjud.

Smolla (2009) aytganidek, "Bradbury'ning asari bugungi kunda ham chuqur ma'noga ega bo'lib, u zamonaviy jamiyatning muammolari bilan bog'liq" (117-b). Asarda tasvirlangan ommaviy axborot vositalari orqali manipulyatsiya qilish,

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

intellektual qadriyatlarning yo'qolishi va shaxsiy aloqalarning uzilishi kabi muammolar zamonaviy jamiyatda ham kuzatilmoqda.

Zamonaviy jamiyatda ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar odamlarning dunyoqarashini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bradbury'ning asarida tasvirlangan "oila" deb ataladigan televideniye shoulariga qaram bo'lgan odamlar bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan ma'lumotlarga qaram bo'lib qolgan odamlar bilan o'xshashlikka ega.

Zipes (2008) ta'kidlaganidek, "Bradbury'ning asarida tasvirlangan ommaviy axborot vositalari orqali manipulyatsiya qilish bugungi kunda yanada dolzarb bo'lib qolmoqda" (52-b). Zamonaviy jamiyatda odamlar ko'pincha ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari orqali uzatiladigan ma'lumotlarning manipulyasiyasiga uchramoqda.

"Fahrenheit 451" asarida tasvirlangan texnologiyalarning insoniyatga ta'siri bugungi kunda yanada dolzarb bo'lib qolmoqda. Zamonaviy jamiyatda texnologiyalar odamlarning hayotiga chuqur kirib borgan bo'lib, ularning dunyoqarashi, qiziqishlari va qadriyatlariga ta'sir ko'rsatmoqda.

McGiveron (1996) aytganidek, "Bradbury'ning asarida tasvirlangan texnologiyalarning insoniyatga ta'siri bugungi kunda yanada dolzarb bo'lib qolmoqda" (45-b). Zamonaviy jamiyatda texnologiyalar odamlarning intellektual rivojlanishiga, shaxsiy aloqalariga va tabiat bilan bog'liq bo'lgan tajribalariga ta'sir ko'rsatmoqda.

Ushbu maqolada asarning jamiyat hayotiga ta'siri, uning antiutopik xususiyatlari va zamonaviy dolzarbliigi chuqur tahlil qilindi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, *Fahrenheit 451* nafaqat totalitarizm xavfini aks ettiradi, balki ommaviy madaniyat va texnologiyaning inson tafakkuriga bo'lgan ta'sirini ham fosh etadi. Kitoblarning yoqilishi, odamlarning o'ylashdan voz kechishi va davlat tomonidan sun'iy nazorat mexanizmlarining joriy etilishi jamiyatning intellektual inqirozini ifodalaydi.

Asar 1950-yillarda yozilgan bo'lsa-da, uning mazmuni bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi, tezkor axborot oqimi va senzura masalalari Bredberri ilgari surgan tahdidlarning hozirgi zamondagi ko'rinishi sifatida baholanishi mumkin. Shuningdek, romanda tasvirlangan muhit insoniyatning ma'naviy qadriyatlarini saqlab qolish va mustaqil fikrlashni rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydi.

Umuman olganda, *Fahrenheit 451* asari jamiyatdagi erkin fikrlash va bilimning ahamiyatini chuqur aks ettiradi. Ushbu maqola tahlili asosida aytish mumkinki,

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR NAZARIYANING AMALIYOTGA TATBIQI

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani

Bredberri o'z asari orqali insoniyatni intellektual ongsizlikdan xabardor bo'lishga va madaniy merosni asrab-avaylashga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Booker, M. Keith. *The Dystopian Impulse in Modern Literature: Fiction as Social Criticism*. Greenwood Press, 1994.
2. Bradbury, Ray. *Fahrenheit 451*. Ballantine Books, 1953.
3. McGiveron, Rafeeq O. "Bradbury's 'Fahrenheit 451' and the Dystopian Tradition." *The Explicator*, vol. 55, no. 1, 1996, pp. 38–45.
4. 4.Seed, David. "The Flight from the Good Life: 'Fahrenheit 451' in the Context of Postwar American Dystopias." *Journal of American Studies*, vol. 28, no. 2, 1994, pp. 225–240.
5. Smolla, Rodney A. *Free Speech in an Open Society*. Vintage Books, 2009.
6. Zipes, Jack. *Fairy Tales and the Art of Subversion: The Classical Genre for Children and the Process of Civilization*. Routledge, 2008.